

POLICY BRIEF

Kuva: PK Productions

FRESHABIT

Vesienhoidon ja luonnonsuojelun yhteensovittaminen – uhkaako vesistökunnostus viitasammakkoa?

Viitasammakko ja kolme lampikorentolajia ovat EU:n luontodirektiivin IV -liitteen mukaisesti tiukasti suojeltuja joten niiden lisääntymis- ja levähdysalueiden hävittäminen ja heikentäminen on kiellettyä. Lajit ovat melko yleisiä Oulun eteläpuolisessa Suomessa ja niitä voi esiintyä sekä luontaisesti rehevillä lintujärvillä että karujenkin järvien rehevöityneissä osissa. Viherukonkorento taas on melko harvinainen ja vaarantuneeksi luokiteltu, sahalehtijärviin erikoistunut sudenkorentolaji. Järvikunnostushankkeissa voidaan törmätä ristiriitoihin lajien suojelun ja vesistön tilan parantamisen tavoitteiden välillä.

Mitä tehdä, kun kunnostusalueelta löytyy runsas viitasammakkokanta? Freshabit LIFE IP -hankkeessa on etsitty ratkaisuja järvien kunnostuksen ja EU:n luontodirektiivin IV -liitteessä mainittujen lajien suojelun tyypillisiin ristiriitatilanteisiin. Hankkeen järvikunnostusten tavoitteena on ollut linnustoarvojen ja luontotyyppien tilan parantaminen. Viitasammakko ja lampikorennot on otettu huomioon jokaisessa järvikunnostushankkeessa. Ristiriitatilanteet voidaan ratkaista neuvotteluin ja riittävän lajiselvityksin ennen luvan hakemista sekä hankkeen vaikutusten seuraamisella.

Järvien kunnostuksissa kohdataan direktiivilajeja

Rehevöitymisen uhkaamat karut kirkasvetiset järvet

Maassamme yleiset karut kirkasvetiset järvet edustavat eurooppalaisittain hyvin vähälukuista järvityyppiä, jossa on runsaasti pohjaversoiskasvillisuutta. Huolimatta järvityypin enimmäkseen hyväksi tai erinomaiseksi luokitellusta ekologisesta tilasta on erityisesti suojaisilla lahtialueilla havaittu rehevöitymistä, joka ilmenee leväkukintoina ja rannan umpeenkasvuna.

Rehevöityminen uhkaa järven tilaa sekä vesipuite- että luontodirektiivin näkökulmasta. Rehevöityneiltä rannoilta löytyy kuitenkin usein sinne levittäytyneitä luontodirektiivin IV -liitteen lajeja, kuten viitasammakko ja lampikorennot. Lajien lisääntymis- ja levähdyspaikkojen tiukan muuttamiskiellon vuoksi esimerkiksi ruovikon niitto tai rannan ruoppaus on haastavaa, vaikka se olisi luontodirektiivin luontotyyppin ja vesienhoidon kannalta tarpeellista.

Lajien esiintymät otettiin huomioon supistamalla niitto- ja ruoppausalueita alkuperäisistä suunnitelmista sekä ajoittamalla toimenpiteet lajien kannalta mahdollisimman haitattomiin ajankohtiin.

Rehevät lintujärvet

Rehevät lintujärvet ja osin myös matalat merenlahdet ovat kasvamassa umpeen säännöstelyn ja aiemmin tehtyjen pinnanlaskujen, maankohoamisen ja kuorituksen vaikutuksesta. Nämä usein luontaisesti runsaravinteiset vesistöt ovat olleet pitkään maatalousvaikutteisia ja niiden ekologinen tila on usein hyvää huonompi.

Umpeenkasvu heikentää suoraan vesilintujen elinympäristön tilaa ja samalla myös uhanalaisten vesikasvien, kuten näkinruohojen, elintila vähenee. Kunnostettavilla alueilla tavataan melkein poikkeuksetta viitasammakoita ja suojeltuja lampikorentoja luontoselvityksiä tehtäessä.

Freshabit-hankkeen kunnostuskohteessa Valkeakosken Saarioisjärvellä pyrittiin parantamaan samanaikaisesti järven vesilinnustoarvoja, lisäämään harvinaisen viherukonkorennon elinympäristöä eli sahalehden kasvustoja sekä säilyttämään viitasammakoiden elinympäristöjä. Viitasammakkoa esiintyi alueella runsaasti ja kuulohavaintojen perusteella tehty esiintymisrajaukset olivat paikoitellen päällekkäisiä sahalehden parhaiden esiintymisalueiden ja suunniteltujen ruoppausalueiden kanssa, joten tavoitteista luoda lisää avovesialueita jouduttiin osin tinkimään.

Selvitä - sovitele - seuraa

Selvitä ja huomioi

Luontoselvitykset ovat useimmissa tapauksissa pakollisia ja ne on syytä tehdä hankkeen suunnitteluvaiheen alussa. Toimenpiteitä suunniteltaessa on varmistettava, mitä luontodirektiivin liitteen IV lajeja alueella tavataan kansallisesti uhanalaisten ja rauhoitettujen lajien lisäksi. Natura-alueilla voi olla tarpeen selvittää myös alueen suojeluperusteena olevien lajien esiintymistä. Selvitystarpeista kannattaa keskustella ELY-keskuksen kanssa heti hankesuunnittelun alkuvaiheessa. Hankkeen pinta-ala tai sen osuus suunnittelualueesta määrittää usein selvitystarpeet. Esimerkiksi pienialaisissa venerantojen niitoissa ei tarvita luontoselvitystä.

Selvitykset kannattaa ulottaa hankealueen ulkopuolelle esiintymien löytämiseksi, jotta saadaan käsitys myös mahdollisista kompensatioalueista. Samalla on selvitettävä luontotyyppin suojelun ja vesistön käytön kannalta keskeiset alueet. Lintuvesien luontoselvityksissä kannattaisi arvioida kattavien havaintojen perusteella viitasammakon suojelun kannalta tiheimpien esiintymien alueet pistemäisten havaintojen lisäksi.

Neuvottele ja ennakoi

Hankesuunnitelmasta kannattaa aloittaa keskustelu hyvissä ajoin ELY-keskuksen vesienhoidon ja luonnonsuojelun asiantuntijoiden kanssa. Tehtyjen lajiselvitysten perusteella voidaan arvioida, mitä toimenpiteitä voidaan toteuttaa ja miten lajisuojelun tarpeet otetaan huomioon. Esimerkiksi kirkasvetisissä järvissä kannattaa niittotyö suunnata niille rannoille, joissa umpeenkasvu laajenee ja jotka ovat samalla pohjalehtisten tärkeimpiä esiintymisalueita. Myös merkittävillä virkistyskäytön alueilla voidaan tehdä toimenpiteitä siten, että jätetään elinalueita myös suojelluille lajeille sekä säästetään samalla vesiensuojelullisesti arvokkaita ojansuukosteikkoja ja kalojen kutualueita. Toimenpiteiden sijoittamisen lisäksi myös niiden ajoitus on merkittävä tekijä. Toimenpiteet on ajoitettava alueella esiintyvien, tiukkaa suojelua vaativien lajien kannalta kriittisten ajankohtien (esim. lisääntyminen, talvehtiminen) ulkopuolella.

Hae lupa

Vesistökunnostuksiin tarvitaan usein vesilain mukainen lupa. Tarvittaessa luontodirektiivin IV -liitteen lajien suojelutavoitteista voidaan joustaa poikkeuslupamenettelyllä. Poikkeuslupia voidaan luonnonsuojelulain perusteella myöntää helpoiten, kun lajin suojelutason alueellinen säilyminen turvataan kompensatioalueilla, kuten rakennettavilla kosteikoilla. Lieventävillä toimilla, kuten käsittelemättä jätetyillä alueilla voidaan kuitenkin välttää poikkeuslupan tarve.

Seuraa vaikutuksia

Kunnostuksen vaikutusten lisäksi tulisi seurata myös direktiivilajien esiintymistä hankkeen toteutuksen jälkeen. Tämä vahvistaa tietopohjaa kunnostusten vaikutuksesta myös näihin lajeihin, mikä tarkoittaa ennakoarvioita sekä helpottaa yhteistyötä ja päätöksentekoa.

Järvillä tavattavia direktiivilajeja

Viitasammakko, kuvaaja Teemu Heinonen

Sirolampikorento, kuvaaja Henri Koskinen

Lummelampikorento, kuvaaja Risto Puranen

Täplälampikorento, kuvaaja Risto Puranen

Viherukonkorento, kuvaaja PK Productions

Hankkeessa opittua

- Vesienhoidon ja luonnonsuojelun välisiin ristiriitoihin voidaan yleensä löytää molempia tavoitteita hyödyttävä ratkaisu. Virkistyskäytön kaikkia tarpeita ei aina voi ottaa huomioon.
- Yhden lajin elinympäristön kunnostaminen voi haitata toisen lajin elinolosuhteita. Erityisesti luontodirektiivin IV liitteen lajien kartoitustapoja ja toimenpiteiden vaikutusten arviointia olisi kehitettävä niiden keskeisten elinympäristöjen havaitsemiseksi.
- Mahdollisia haitallisia vaikutuksia tiukasti suojeltuihin lajeihin voidaan lieventää toimenpiteiden sijoittelulla lajien elinkierron kannalta kriittisten aikojen ja paikkojen ulkopuolelle (esim. merkittävimmät lisääntymisalueet, lisääntymis ja talvehtimisaika).
- Hyvällä toimenpiteiden vaikutusten seurannalla saadaan lisää tietoa, jonka avulla voidaan parantaa luontoselvitysten tasoa ja suunnitella lieventämistoimenpiteiden määrä ja laatu paremmin.
- Harvinaisten ja kansallisesti uhanalaisten lajien suojelua tulisi priorisoida yleisten direktiivilajien suojelun edelle tapauskohtaisesti. Lisäksi tulisi ottaa huomioon myös Natura 2000 alueiden suojelun perusteena olevien laji ja luontotyyppiarvojen säilyttäminen. Poikkeuslupamenettelyä voitaisiin soveltaa nykyistä useammin.

Aineiston tuottamiseen on saatu Euroopan unionin LIFE Luonto-rahoitusta. Aineiston sisältö heijastelee sen tekijöiden näkemyksiä, eikä Euroopan komissio tai CINEA ole vastuussa aineiston sisältämien tietojen käytöstä.

Freshabit LIFE IP -hankkeessa kunnostetut järvet

Naamijoen valuma-alueella kunnostettiin kolme järveä veden pintaa nostamalla ja vesikasvillisuutta poistamalla sekä ruoppaamalla. Selvityksissä ei tavattu luontodirektiivin IV-liitteen lajeja.

Pohjanmaan kohdevesistöissä kunnostettiin yhtä kohdetta niittämällä, toista järven pintaa nostamalla. Viitasammakko huomioitiin niittoalueiden sijoittelussa, vedennostokohteessa toimenpiteillä ei katsottu olevan haitallisia vaikutuksia järven viitasammakkopopulaatiolle.

Vanajaveden alueella kunnostettiin yhteensä kahdeksaa lintuvesikohdetta, joista monet olivat reittivesien osia. Viitasammakoita tavattiin kaikissa kohteissa ja kahdella järvellä lisäksi harvinaista viherkonkorentoa. Toimenpiteiden sijoitusta ja ajankohtaa soviteltiin lajien turvaamiseksi.

© Metsähallitus 2019
© Karttokeskus, Lupa L5293
0 50 100 200 km

Keski-Suomessa kunnostettiin pieniä lintuvesiä vesistöjen latvoilla. Vedenpinnan noston ja niittojen tavoitteena oli järvien linnustollisten arvojen parantaminen. Viitasammakoita tavattiin niukasti, toimenpiteillä ei katsottu olevan haitallisia vaikutuksia havaituille populaatioille.

Puruvedellä kunnostettiin karun järven ruovikoituneita rantoja niittämällä alueiden virkistyskäyttöarvojen parantamiseksi ja karun järven tyypillisen vesikasvillisuuden palauttamiseksi. Toimenpidealueilta tavattiin viitasammakoita ja lampikonrentolajeja. Toimenpiteiden sijoitusta ja ajankohtaa soviteltiin lajien turvaamiseksi.

Lue lisää

Kempainen, E., Belinskij, A., Hellsten, S., Kartano, L., Mäkelä, S., Ojala O. & Sammalkorpi, I. 2018. Vesienhoidon ja luonnon-suojelun yhteensovittaminen Puruvedellä – suositukset toimintamalliksi. Suomen ympäristökeskuksen raportteja 15/2018. URL: https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/235601/SYKEra_15_2018.pdf?isAllowed=y&sequence=1

Nieminen, M. & Ahola, A. (toim.) 2017: Euroopan unionin luontodirektiivin liitteen IV lajien (pl. lepakot) esittelyt. – Suomen ympäristö 1/2017: 1–278. URL: <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/79301>

Lisätietoja

Jari Ilmonen jari.ilmonen@metsa.fi, puh. +358 206 39 4718
Seppo Hellsten seppo.hellsten@syke.fi, puh. +358 295 251 165